

«ЗОЛОТИЙ КАМІНЬ ПОСІЄМО» Г. ГАВРИЛЕЦЬ В АСПЕКТІ СУЧАСНОГО КОМПОЗИТОРСЬКОГО ТРАКТУВАННЯ ФОЛЬКЛОРУ

Музично-сценічне дійство «Золотий камінь посіємо...» посідає особливе місце у творчості Ганни Гаврилець. Саме за цей твір композиторка була удостоєна Шевченківської премії, проте немає жодної наукової статті яка була б присвячена музично-сценічному дійству «Золотий камінь посіємо...». В окремих публікаціях можемо знайти загальні відомості про роки написання твору, його структуру (тощо), саме тому дана стаття є спробою розглянути більш детально цей знаковий твір не лише для композиторки, а й для всієї української музичної культури.

В українському музикознавстві окремі сфери творчості Ганни Гаврилець досліджували О. Бенч [1], І. Коханик [5], Л. Кияновська [3], Г. Степанченко [6], Д. Гаврилець, О. Беркій. Також є ряд статей які були опубліковані в різних журналах та газетах. Здебільшого це відгуки на прем'єри творів композиторки та «портретні» (монографічні) статті. Серед авторів таких статей – С. Павлишин, О. Корчова [4], А. Луніна, Г. Волчок.

Мета данної статті – розглянути музично-сценічне дійство «Золотий камінь посіємо...» Ганни Гаврилець та виявити в цьому творі особливості трактування українського фольклору.

Серед українських композиторів сучасності, котрі активно звертаються до хорової музики, одне з чільних місць належить Ганні Гаврилець. У своїй творчості вона звертається до різних жанрів: від невеликих камерно-інструментальних, хорових чи вокальних п'єс до масштабних концертів чи симфоній. Національна самобутність, образна яскравість композиторського обдарування Ганни Гаврилець сприяли визнанню і популярності її творчості серед виконавців і слухачів в Україні і за кордоном. Про це пише О. Корчова: «Композиторка Ганна Гаврилець має особливу творчу вдачу – в програмі будь-якого концерту її музику впізнаєш одразу, без вагань і сумнівів. Упізнаєш як своє, зрозуміле й рідне, як вірші Ліни Костенко, як голос Ніни Матвієнко, як живописне плетиво Івана Марчука, як ті вибрані художні щедроті, що народжені не байдужими до України митцями. Здається, що пані Ганна має унікальне чуття національного, природне, як дихання, навряд чи зумовлене національним, скоріше – інтуїтивне, вроджене, те, що від Бога» [4, с. 10].

Важлива сфера творчості, в якій проявився мелодичний дар Ганни Гаврилець, пов'язана з українським фольклором і жанром обробки народної пісні. Фольклорна першооснова закладена вже в сам тип композитор-

ського мислення Г. Гаврилець. По-перше це пов'язано з родинним оточенням. Ганна Гаврилець, уроджена Фроляк, походить з карпатського села Видинова, яке віддавна було знане своїми багатими художніми і зокрема музично-співочими традиціями, тому природно, що вона дуже оригінально перевтілює інтонації обрядового фольклору. По-друге з навчанням у Львівській середній спеціалізованій школі ім. Соломії Крушельницької, Львівській консерваторії ім. Миколи Лисенка у класі Володимира Флиса і, нарешті, в аспірантурі Київської консерваторії ім. Петра Чайковського в класі видатного українського композитора Мирослава Скорика, який є одним з найяскравіших представників «нової фольклорної хвилі» та мав дуже великий вплив у цьому сенсі на свою ученицю.

Серед найбільш вдалих зразків перевтілення національного фольклору в творчості Ганни Гаврилець особливе місце посідає музично-сценічне дійство «Золотий камінь посіємо...» для народного голосу, хору хлопчиків, симфонічного оркестру, інструментальних груп та балету (написане у 1997–1998 рр.). Саме за цей твір композиторка була удостоєна Шевченківської премії. «Золотий камінь посіємо...» становить якісно новий етап в осмисленні первинних пісенних витоків, а національна музична традиція постає у цьому творі органічно та художньо довершено. «Вельми цінною рисою творчості композиторки є глибока переконаність у тих цінностях, які проповідує своєю музикою, відтак вона не боїться видитись „немодною” чи „замало авангардовою”, бо надто важливе місце у її творчому процесі посідає близькість до коренів національної культури» [3, с. 284].

Ганна Гаврилець готувала появу такого масштабного полотна як «Золотий камінь посіємо» працюючи в кількох напрямках. Це, насамперед, численні опрацювання різних за жанрами народнопісенних зразків для голосу з камерним оркестром і для хору хлопчиків та юнаків з камерними ансамблями. Ідею синкретичного дійства втілили оригінальні розгорнуті симфонічні композиції з хореографічним рядом, такі як «Створення Світу», «Заклинання. Жертвоприношення», «Слава стольному Києву», «Орда» музика до колядки «Гой, питалася княжа корона» та фінал сценічного дійства – «Ввійди і ти у цей Собор». «Золотий камінь посіємо» – це й своєрідна музична енциклопедія дитячого хорового виконавства. Музичне авторське дійство об'єднало чудові зразки дитячих пісень і забав.

Для написання музично-сценічного дійства Ганна Гаврилець використала пісні, зібрані Ніною Матвієнко в різних регіонах України і створила своєрідні музичні фрески, в яких через пісню відтворена історія України. Музика в цьому дійстві звучить на одному диханні, об'єднуючи шість частин в масштабну музично-сценічну виставу.

В цьому творі композиторка майстерно поєднує хоровий спів, голос солістки та оркестрове звучання. Голос Ніни Матвієнко органічно вплітається в цю складну вокально-інструментальну тканину і розкриває темброву природу українського національного співу.

Розгортання музичного дійства розпочинається смисловим зачином – прадавньою колядкою-символом «Коли не було з нащада світа», де відобразились погляди праукраїнців, елементи давніх міфів, вірувань:

*«Коли не було з нащада світа,
Тогди не було неба ні землі,
Ано лем було синєє море.
А серед моря зелений явір,
На явороньку три голубоньки,
Радоньку радять, як світ сновати.
Та спустимося на дно моря,
Та дістанемо золотий камінь,
Золотий камінь посіємо ми...»*

Наступна частина дійства – «Весна Світу» показана через весняні забави: «Ой ти соловейку...» (для солістки та камерного ансамблю), «Зайчику, зайчику» і «Ой на горі льон, льон», які написані для солістки і дитячого хору. До цих пісень композиторка виписує рухи, наприклад: «співаючи і граючись діти зображають дії (згідно тексту пісні)» або «діти плескають у долоні на першу і третю долі». Також в цій частині звучить ще одна обрядова пісня «Русальна» та обробка народної пісні «Орел поле поорав...». Частини «Прадавня Русь» і «Княжа доба» також показано через обрядові пісні: купальські («Купалочка», «Сьогодні Івана»), петрівчані («Що петрівочки дві неділечки»), колядки та щедрівки («Нова радість», «У нашого пана», «Гой питалася княжа корона»). Кожен музичний епізод дійства – це своєрідний знак-символ епохи. Так, «Козацька держава» трактується через стилістику старовинних кантів («Щиголь тугу має» і «Мати милосердна...»). Також в оригінальній авторській інтерпретації звучить відома українська народна пісня на слова козацького гетьмана Івана Мазепи «Ой горе тій чайці».

Фінал твору – «Ввійди і ти у цей Собор» написаний на слова Софії Майданської. Тут з допомогою солістки, хору та оркестру композиторка утверджує одвічні світові істини – Гармонію, Лад, Надію, Благодать, їх животворна сила проймає всі етапи історії української культури.

Розглянемо детальніше окремі номери музично-сценічного дійства. «Весна світу» розпочинається веснянкою «Ой ти соловейку» (для голосу та камерного ансамблю). Ця веснянка має строфічну будову а+б+б. Мелодія в

межах ч. 5, залишається без змін в кожній строфі. У вступі імітація співу соловейка. Під час співу солістки оркестр виступає як фон, лише в кодї (56–64 такти) духові (флейта, гобой і кларнет) виходять на перший план і виконують триголосний канон на основі мотиву «б».

Весняні забави складаються з двох номерів: перший – «Зайчику» (для солістки та хору хлопчиків). Ця веснянка включає в себе 5 куплетів. З кожним куплетом поступово додаються голоси. Кульмінацією пісні є чотириголосний канон (інтервал вступу дві четверті) на мелодію пісні (43–51 такти), що підводить до модуляції (g-moll – e-moll), яка тонко готує перехід до наступного номеру «Ой на горі льон» (для солістки та хору хлопчиків). Ця веснянка також має 5 куплетів і коду, починається *attaka*. Варто звернути увагу на тональне співставлення: e-moll – A-dur – a-moll – A-dur, яке додає пісні цікавого забарвлення. У кодї переплітаються дві теми весняних забав: «Зайчику» і «Ой на горі льон».

«Русальна» (для голосу та камерного ансамблю) складається з 5-ти куплетів і коди. Русальні пісні належать до найстаріших, найархаїчніших календарних обрядів. Мелодія речетативно-декламаційна, вузького діапазону (опирається на 3-4 тонові інтонації) з субквартою. За А. Іваницьким такий тип мелодії – це двосегментна структура з приспівом (6+6), де приспів «Ой, рано, рано». В інструментальному супроводі імітований сміх русалок, шум маракасів, удари по дереву (*Legno*) та дві труби доповнюють образний зміст пісні.

«Орел поле поорав» (для голосу та камерного оркестру). Починається пісня вступом (9 тактів), де композиторка знову використовує «звукові декорації» – флейта прийомом *glissando* імітує шум вітру. До неї приєднуються ударні (там там, мара каси, *Tubi di bambu*, *Legno*), англійський ріжок, а потім флейта проводять яскравий мотив з пісенної теми. Куплетна форма (4 куплети) з інструментальними вставками. Мелодія протяжна, повільна, з інтонаціями зітхання, пунктирним ритмом. Кульмінацією є інструментальний програш після третього куплету (33–43 такти), де основну мелодію дублюють *tutti* струнних. Завершується пісня кодою в якій духовими інструментами імітуються мелодичні уривки та шум вітру.

«Сьогодні Івана» (для голосу та камерного ансамблю) належить до наступної частини «Прадавня Русь». Цей номер включає в себе 3 куплети з інструментальними програшами. Починається пісня вступом в якому активно виступають ритм литаври, бубон, там там, бонг і на їх фоні труби імітують гру трембіт (ця імітація зустрічається протягом всієї пісні). Мелодія синкопована із закличними інтонаціями відноситься до обрамленого типу купальсько-петрівчаних пісень з рефреном (за Іваницьким). Будова куплету: а (6+6) + рефрен (6+6) + б (5+6) + рефрен (6+6). Рефрен на словах «Купала на Йвана», який відноситься до найдавніших купальських наспівів.

Контрастна за характером, але подібна за музичними особливостями до пісні «Сьогодні Івана» – «Купалочка» (для голосу та камерного ансамблю). Куплетна форма (9 куплетів). Мелодія має ознаки закличних інтонацій (ч. 4 вниз), перемінний розмір $\frac{3}{4}$, $\frac{5}{4}$, $\frac{3}{4}$ та синкопу (в 2 такті мелодії). В цій пісні також слова приспіву «Купала на Йвана».

Пісня «Засвічу свічу» (для голосу та камерного оркестру) написана в куплетній формі (6 куплетів) та починається інструментальний вступом (9 тактів). Мелодія звучить в мелодичному мінорі (h-moll). Особливістю цієї пісні є те, що часто мелодію «доспівують» інструменти. Наприклад: у 3 куплеті останню фразу мелодії дограє флейта без голосу, а у 4 – «доспівують» струнні. Кульмінацією є 5 куплет, де мелодія пісні дублюється струнними, підсилюється динаміка (*mf*, *f*). Кінець цього куплету змінений, все обривається на словах «тихо, тихо...» і «зависає» на ферматі. В останньому куплеті відбувається «діалог» між голосом і флейтою, для якого створюють фон струнні на *piano*.

«Ой до бору стежечка» (для голосу та камерного оркестру). Цей номер включає в себе 5 куплетів, вступ, коду та інструментальну вставку побудовану на каноні основної мелодії, яка є кульмінацією пісні. Мелодія пісні вперше проводиться у вступі (соло флейти) вона і завершує номер у коді (соло кларнету), що створює ефект «арки». Будова мелодії двосегментна із завершенням кожного сегменту на Т.

«Що петрівочки дві неділечки» (для голосу та камерного оркестру). Куплетна форма (7 куплетів), мелодія залишається без змін протягом всієї пісні, лише змінюється інструментальний фон. Перший куплет – соло *Ad Libitum* (5+5) (6+5). Мелодія розспівна, протяжна з багатьма мелізмами, ферматами. Кульмінація інструментальна (після 6 куплету – 27–35 тт.) мелодію веде труба, *tutti*, динаміка зростає до *ff*. Завершується пісня кодою, де основна мелодія звучить у флейти (40–44 тт.).

«Нова радість» (для солістки та чоловічого хору) належить до наступної частини «Княжа доба». Форма колядки канон. Першими проводять тему тенори (4–15 такти), далі мелодію співає солістка (16–27 тт.) і в останнє тему проводять баритони (28–39 тт.). Завершується урочистою кодою на словах «Слава Богу Вишньому!» з використанням дзвонів.

Подібною за характером до попереднього номеру є ще одна колядка «Гой питалася княжа корона» (для солістки та чоловічого хору). Будова колядки: вступ (1–3 тт. бубон), 4 куплети і кода. Мелодія звучить урочисто, піднесено залишається незмінною у всіх куплетах.

«У нашого пана» (для солістки та хору хлопчиків). Куплетна форма (13 куплетів), будова куплету 6+6+приспів («Свят, Свят вечор, Свят»). Починається щедрівка вступом, де мелодію пісні виконує флейта пікко-

ло у h-moll. Хоча протягом пісні мелодія залишається незмінною, цей номер динамічний і цікавий завдяки таким прийомам: поступове додавання голосів, чергування хорових партій та окремих голосів з солісткою, співставлення тональностей (з 6-го по 9-й куплет – D-dur, а потім знову повертається у h-moll). Особливого Різдвяного колориту додають дзвіночки, які звучать на початку та вкінці номеру.

До частини «Козацька держава» належать наступні пісні: «Мати милосерда» (для солістки та хору хлопчиків). Номер складається з 6-ти куплетів. Розпочинає кант солістка і з кожним куплетом додаються інші голоси. Цікавого забарвлення додає тональне співставлення E-dur – G-dur (4-й і 5-й куплети звучать у G-dur). Кульмінація припадає на п'ятий куплет, який починається словами «Тебе, Діво, молю...», де всі голоси звучать разом. Останній, 6-й куплет це повтор першого. В хоровій партії часто виклад в терцію, що характерно для кантів.

Контрастним до попереднього номеру є світський жартівливий кант «Щиголь тугу має» (для солістки і хору хлопчиків). Куплетна форма (10 куплетів і кода), мелодія залишається без змін протягом усього канту. Для цього номеру характерні часті переклички між солісткою і окремими хоровими партіями.

«Ой горе тій чайці» (для солістки та хору). Номер складається з 5-ти куплетів (будова куплету $a+a+b+a_1$). Мелодія протяжна, тужлива, діапазон октава, що заповнюється низхідним та висхідним поступеним рухом (c-moll). Хор часто співає на складі «ту» і «мм...», що створює лише гармонічний фон для розгортання мелодії пісні.

Отож, в музично-сценічному дійстві «Золотий камінь посіємо» Ганна Гаврилець використовує великий арсенал засобів музичної виразності. Звернення композиторки до принципів народного багатоголосного співу позначилось на її хоровому письмі. В ряді обробок Г. Гаврилець використовує рух паралельними інтервалами, канони, короткі імітації початкової теми та ін. Куплетні рядки певних пісень чергуються із «варіаціями».

Галина Степанченко зазначає: «Хорове письмо Ганни Гаврилець, особливо в її фольклорній музиці вражає тембровою інструментовкою, саме в цьому вона близька до особливостей хорового мислення Миколи Леонтовича. Її оригінальні твори на народні тексти, а також обробки народних пісень – це справжні поетичні новели з життя людини. Хорові твори Г. Гаврилець – це насамперед пісенність у широкому розумінні цього слова, нею сповнені фактура, рух голосів, гармонія... Звучання хору ніби йде з середини, створюючи неповторні акустичні ефекти...» [6].

Також у більшість номерів композиторка додає такі інструменти як бубон, дзвіночки, трикутник, маракаси, Legno, вібрафон, бонг, там там та інші. Також в окремих номерах для підсилення образного змісту засто-

совуються звукообразальні ефекти. Наприклад: імітація співу соловейка у пісні «Ой ти соловейку...», сміх русалок і шум у «Русальній» чи імітація вітру в пісні «Орел поле поорав...». «Музика, як і головна героїня вистави – народна пісня, багата та різнолика. Вона звучить то як розгорнута симфонічна картина з блискучою оркестровкою в частинах: «Створення світу», «Орда», а іноді музичні висловлювання композитора перевтілюються в лірико-поетичну новелу («Засвічу свічу», «Купальська»)» [6].

Ганна Гаврилець разом з виконавицею головної партії Ніною Матвієнко підтвердили, що народна пісня є універсальною формою мислення і надає можливість для багатьох емоційних інтерпретацій. Ольга Бенч-Шокало зазначає: «В осягненні прадавніх основ української народної духовної традиції Анну Гаврилець вирізняє глибока проникливість у сутність українського міфологічного сприйняття і світовідчуття. Композиторка інтерпретує першотворчі елементи засобами сучасної музичної мови, не порушуючи первинної Гармонії» [1, с. 307].

Отож, цей знаковий не лише для творчості видатної мисткині, але й для всієї української музики твір, являється важливим духовно-культурним «меседжем» в кількох аспектах: як свідчення неперервності національної духовно-обрядової традиції в сучасному гіперінформаційному просторі; як вельми вдалий експеримент у пошуку нового демократичного загальнозначимого музичного виразу – поміж полюсами суто елітарного і субкультурного начал; врешті як органічний синтез питомо ментальної сутності з такими інноваційними явищами сучасного мистецтва як перформенс, кадрова драматургія, синтетичність виразових засобів тощо.

«Золотий камінь посіємо» – це сучасна музична вистава в якій Ганна Гаврилець показала дух української обрядової традиції і велич народної пісні. В творчості композиторки є чимало творів, які заслуговують уваги музикознавців. Зокрема, це хорова музика: фольк-концерт «Кроковеє колесо», ораторія «Барбівська коляда» та інші.

1. Бенч-Шокало О. *Актуалізація звичаєвої традиції в сучасній музичній культурі України (композиторська творчість, виконавство, суспільні форми буття)* / Дис. докт. мист. / Ольга Бенч-Шокало – Київ, 2008. – 403 с.
2. Іваницький А. *Українська народна музична творчість* / Анатолій Іваницький. – К. : Музична Україна, 1990. – 333 с.
3. Кияновська Л. *Українська музична культура* / Любов Кияновська. – Львів, 2009. – С. 283–290.
4. Корчова О. *Музика, написана серцем* / Олена Корчова // *Музика*. – К., 2008. – №2. – С. 10–12.
5. Коханик І. *Про детермінанти індивідуального стилю Анни Гаврилець* / Ірина Коханик // *Наукові записки НМАУ ім. П. І. Чайковського: Збірка наукових праць присвя-*

чена ювілею проф. Т. Гнатів. – К., 2006. – Вип. 44 : Музика ХХ ст. : погляд із ХХІ ст. – С. 167–179.

6. Степанченко Г. Ганна Гаврилець – сучасний український композитор / Галина Степанченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://orpheusmusic.ru/publ/ganna_gavrilec_suchasnij_ukrajinskij_kompozitor/115-1-0-458

Нискогуз Ірина. «Золотий камінь посіємо» Г. Гаврилець в аспекті сучасного композиторського трактування фольклору. У статті розглядається музично-сценічне дійство «Золотий камінь посіємо» Ганни Гаврилець як один з найцікавіших зразків трактування українського фольклору в сучасній музиці; проаналізовано особливості музичної мови даного твору.

Ключові слова: музично-сценічне дійство «Золотий камінь посіємо», Ганна Гаврилець, обробки народних пісень.

Нискогуз Ірина. «Золотой камень поседем» А. Гаврилец в аспекте современной композиторской трактовки фольклора. В статье рассматривается музыкально сценическое действо «Золотой камень поседем» Анны Гаврилец как один из интереснейших образцов трактовки украинского фольклора в современной музыке; проанализированы особенности музыкального языка данного произведения.

Ключевые слова: музыкально сценическое действо «Золотой камень поседем», Анна Гаврилец, обработки народных песен.

Nyskohuz Iryna. «We will sow the golden stone» A. Gavrilec's in terms contemporary composer interpretation folklore. In the article considered A. Gavrilec's musical stage performance «We will sow the golden stone» as one of the most interesting specimens interpretation of Ukrainian folklore in modern music; we analyzed the features of the musical language of the work.

Keywords: musical stage performance «We will sow the golden stone», Anna Gavrilec's, arrangement of folk songs.